

כיצד הגיעה מגילת קהלת אל כתבי הקודש? - ד  
פרופ' אביגדור שניאן, האוניברסיטה העברית ובית אבי חי בירושלים  
avigdor.shinan@mail.huji.ac.il

**קהלת פרק ט: (יג) גם זה ראיתי חכמה תחת השמש וגדולה היא אלי: (יד)**  
עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וסבב אתה ובנה עליה  
מצודים גדלים: (טו) ומצא בה איש מסכן חכם ומלט הוא את העיר  
בחכמתו ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא: (טז) ואמרתי אני טובה  
חכמה מגבורה וחכמת מסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים:

**[1] קהלת רבה:** 'עיר קטנה' זה העולם, 'ואנשים בה מעט' זה דור אנוש  
ודור המבול, 'ובא אליה מלך גדול וסבב אותה' זה מלך מלכי המלכים  
הקב"ה, 'ובנה עליה מצודים גדולים', כמנון ועקמון. 'ומצא בה איש מסכן  
וחכם', זה נח שנאמר (בראשית ז) 'כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה',  
ומלט הוא את העיר בחכמתו... 'ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא',  
אמר להם הקב"ה אתם לא זכרתם אותו, אני מזכירו שנאמר (שם ח)  
'ויזכור אלהים את נח'.

**[2] קהלת רבה:** 'עיר קטנה' זו מצרים, 'ואנשים בה מעט' אלו ישראל  
שנאמר (דברים י) 'בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה', 'ובא אליה מלך  
גדול' זה פרעה, 'וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים', שגזר גזרות  
קשות זו מזו, שמנען מתשמיש המטה ומשך להם בערלה וגדל להם  
בלורית, 'ומצא בה איש מסכן וחכם', זה משה, 'ומלט הוא את העיר  
בחכמתו'... 'ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא', אמר להם הקב"ה  
אתם לא זכרתם אותו, אני מזכירו שנאמר (ישעיה סג) 'ויזכור ימי עולם  
משה עמו'.

**[3] קהלת רבה:** 'עיר קטנה' זה בית הכנסת, 'ואנשים בה מעט' זה ציבור,  
'ובא אליה מלך גדול', זה מלך מלכי המלכים הקדוש ב"ה, 'וסבב אותה  
ובנה עליה מצודים גדולים', זה כמנון ועקמון, 'ומצא בה איש מסכן וחכם',  
זה הזקן החכם או החזן, שבשעה שהזקן יושב ודורש ועונין אחריו 'אמן  
יהי שמו הגדול מבורך' אפילו יש לו שטר גזירות של מאה שנה הקב"ה  
מוחל על כל עונותיו, 'ואדם לא זכר', אמר להם הקב"ה אתם לא זכרתם  
אותו, אני מזכירו (ויקרא יט) 'מפני שיבה תקום'.

**[4] קהלת רבה:** 'עיר קטנה' זה הגוף, 'ואנשים בה מעט' אלו איבריו, 'ובא  
אליה מלך גדול', זה יצר הרע, ולמה הוא קורא ליצר הרע גדול שהוא גדול  
מיצר טוב שלש עשרה שנה, 'וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים',  
כמנון ועקמון, 'ומצא בה איש מסכן וחכם', זה יצר טוב, למה קורא אותו  
מסכן שאינו מצוי בכל הבריות, ואין רובן של בריות נשמעין לו, 'ומלט  
הוא את העיר בחכמתו', שכל השומע ליצר טוב נמלט, 'ואדם לא זכר',  
אמר להם הקב"ה אתם לא זכרתם אותו, אני מזכירו (יחזקאל לו) 'ונתתי  
לכם לב חדש... והסירותי את לב האבן מבשרכם'.

\*\*

**קהלת יא, א-ב:** שלח לחמך על פני המים כי ברב הימים תמצאנו: (ב) תן  
חלק לשבעה וגם לשמונה כי לא תדע מה יהיה רעה על הארץ: (ג) אם  
ימלאו העינים גשם על הארץ יריקו ואם יפול עץ בדרום ואם בצפון מקום  
שיפול העץ שם יהוא: (ד) שמר רוח לא יזרע ולא יראה בעינים לא יקצור: (ה)

כַּאֲשֶׁר אֵינְךָ יוֹדֵעַ מֵהַ דֶּרֶךְ הַרוּחַ כְּעֶצְמִים בְּבִטּוֹן הַמְּלֶאכָה כִּכָּה לֹא תִדַע אֶת  
מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת הַכֹּל: (ו) בְּבִקְרָא זֶרַע אֶת זֶרְעֶךָ וְלַעֲרֹב אֶל  
תַּנּוּחַ יָדְךָ כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אִי זֶה יִכְשֹׁר הַזֶּה אוֹ זֶה וְאִם שְׂגִיחֵם כְּאֶחָד טוֹבִים:

**[1] קהלת רבה:** אמר ר' ביבי: אם בקשת לעשות צדקה עשה אותה עם  
עמלי תורה שאין מים האמור כאן אלא דברי תורה, שנאמר (ישעיה נה)  
'הוי כל צמא לכו למים'. אמר ר' עקיבא: כשהייתי בא בים ראיתי ספינה  
שטבעה בים, ונצטערתי על תלמיד חכם אחד שהיה בה ונטבע, וכשבאתי  
למדינת קפוטקיא ראיתיו שהיה יושב לפני ושואל שאלות, נמתי לו בני  
היאך עלית מן הים? אמר לי רבי בצלותך טרדני הגל לחבירו וחבירו  
לחבירו עד שהגיעוני ליבשה, אמרתי לו בני מה מעשים יש בידיך? אמר  
כשנכנסתי לספינה פגע בי איש אחד עני, אמר לי 'זכה בי' ונתתי לו כיכר  
אחד. אמר: כשם שנתת לי את נפשי במתנתך, כן תינתן לך נפשך. וקראתי  
עליו 'שלח לחמך על פני המים'.

**[2] קהלת רבה:** מעשה בספינה אחת גדולה מפרשת לים הגדול נטלה  
הרוח והוליכה למקום שאין בו מים מהלכין, כשראו שצרתן צרה, אמרו  
באו ונשתתף במצרכינו, אם נמות נמות כולנו, אם נחיה נחיה כולנו, האיר  
המקום עיניהם ונטלו גדי אחד וצלו אותו, ותלוהו במערבה של ספינה,  
באה חיה גדולה לריחו והתחילה גוררת בה עד שהשליכה למים המהלכין  
והלכו. כיון שהגיע ונכנסו לרומי סיפרו את המעשה לר' אליעזר ור' יהושע  
וקראו עליהם 'שלח לחמך על פני המים'.

**[3] קהלת רבה:** עובדא הוה בחד בר נש דבכל יום הוה נסיב חד עיגול  
ומקלק לימא רבא, חד יומא אזל וזבין חד נון קרעיה ואשכח ביה סימא  
אמרו ליה היידי הוא גברא דקם ליה עיגוליה, וקרון עלוי 'שלח לחמך על  
פני המים'.

**[4] קהלת רבה:** אמר ר' יצחק: מעשה היה בסוחר שהיה מהלך בדרך בצד  
אסרדיוט אחד, כשהן מהלכין זה עם זה קשר עמו חיבה, כיוון שנכנסו  
לעיר הכניסו עמו והאכילהו והשקהו. לאחר ימים נתפס אותו סוחר על  
שהיה מוכר בגדים טבולים בדם. שמע אותו אסרדיוט ובא אצלו. אמר לו:  
מה אתה עושה כאן? סיפר לו את הדבר. אמר לו כשתצא להידון אמור  
להם שפלוגי יודע עלי זכות. כשיצא להידון אמר פלוגי יודע עלי זכות.  
אמרו לו: מה זכות אתה יודע לזה, אמר להם: אחיו של הרוג אחד היה  
חייב לי, ולא היה לו מה לתת, ולקחתי את בגדיו ונתתי לזה שימכור  
עבורי. אמרו: נאמן הוא, וזה יצא חופשי. וקראו עליו 'שלח לחמך על פני  
המים >המקור בארמית<'.

**[5] שמות רבה כז, ז:** 'שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו',  
וכי בני אדם שוטים הם שנותנין לחמם על פני המים, ועל מי אמר? על  
יתרו שנתן לחמו למשה שנאמר (שמות ב) 'קראן לו ויאכל לחם', הוי  
'שלח לחמך על פני המים' זה משה שנאמר (שם) 'י מן המים משיתיהו',  
למה? 'כי ברוב הימים תמצאנו' – (שמות יח) 'ויבא אהרן וכל זקני ישראל  
לאכל לחם עם חותן משה'.

**[6] קהלת רבה:** 'כאשר אינך יודע' - שבעה דברים מכוסים מבני אדם, ואלו  
הם, יום המיתה, ויום הנחמה, ועומק הדין, ובמה הוא משתכר, ומה בלבו  
של חבירו, ומה בעיבורה של אשה, ומלכות זו של אדום אימתי נופלת.

יום המיתה מניין, שנאמר 'כי לא ידע האדם את עתו' (קהלת ט, יב), יום הנחמה מניין, שנאמר (ישעיה ס) 'אני ה' בעתה אחישנה', ועומק הדין מניין, שנאמר (דברים א) 'כי המשפט לאלהים הוא', במה הוא משתכר מניין, שנאמר 'זו מתת אלהים הוא' (קהלת ג, יג), ומה בלבו של חבירו, שנאמר (ירמיה יז) 'אני ה' חוקר לב', ומה בעיבורה של אשה, שנאמר כעצמים בבטן המלאה, מלכות הרשעה זו של אדום אימתי נופלת, שנאמר (ישעיה סג) 'כי יום נקם בלבי'.

**[7] קהלת רבה:** 'בבקר זרע את זרעך', רבי אליעזר ורבי יהושע. רבי אליעזר אומר: אם זרעת בבכיר זרע באפיל, שאין את יודע איזה מתקיים לך, אם הבכיר ואם האפיל, 'כי אינך יודע איזה יכשר הזה או זה'. רבי יהושע אומר: נשאת אשה בילדותך ומתה תשא בזקנותך, היו לך בנים בילדותך, יהיו לך בנים בזקנותך, שנאמר 'בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ירך כי אינך יודע איזה יכשר הזה או זה'. ר' ישמעאל אומר: אם למדת תורה בנערותך, למד בזקנותך שאין אתה יודע אי זו תורה מתקיימת, אם של נערותך אם של זקנותך, 'ואם שניהם כאחד טובים'. ר' נתן פתר קרייא באשה, אם לקחת אשה בנערותך לקח בזקנותך למה אינך יודע איזה בנים מתקיימין לך אם של נערותך אם של זקנותך 'אם שניהם כאחד טובים'.

בשיעור האחרון: סיום המגילה וסיכום המפגשים.